

راقمجان وتاربايهۆ

سوعستىڭ سوغى بومباسى

ۇلتتار باسپاسى

راقىمجان وتاربايەۆ

سوعىستىڭ سوغى بومباسى

ۇلتتار باسپاسى

图书在版编目 (CIP) 数据

热合木江短篇小说集：哈萨克文/（哈）沃塔尔巴耶
夫著；叶尔开西等译．—北京：民族出版社，2007.6

ISBN 978 - 7 - 105 - 08411 - 1

I . 热… II . ①沃… ②叶… III . 短篇小说—作品集—哈
萨克斯坦—现代—哈萨克语（中国少数民族语言）

IV . I361.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2007）第 098512 号

民族出版社出版发行

（北京市和平里北街 14 号 邮编 100013）

<http://www.mzchs.com>

艺辉印刷厂印刷

各地新华书店经销

2007 年 7 月第 1 版 2007 年 7 月北京第 1 次印刷

开本：850 毫米×1168 毫米 1/32 印张：9.5 字数：200 千字

印数：0001—3000 册 定价：15.00 元

ISBN 978 - 7 - 105 - 08411 - 1/I·1845（哈 233）

（编辑室电话：64228006；发行部电话：58130628）

راقىمجان وتاربايەۆ

باسپادان

بەلگىلى دراماتۇرگ، جازۇشى قاسىمىچالى ۇلى راقىمجان وتاربا. يەۋ 1956- جىلى قازاندا قازاقىستان رەسپۇبلىكاسى اتىراۋ وىلىسى قۇرمانىجازى اۋدانىندا دۇنيەگە كەلگەن. وىرال پەداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ فىلولوگىيا بۆلىمىن بىتىرگەن. رەسپۇبلىكالىق تەلەارنا مەن رادىودا، «قازاق ادەبىيەتى» گازەتىندە، «جالىن» جۇرنالىندا ادەبىي قىزمەتكەر، «ەگەمەن قازاقىستان» گازەتىنىڭ قىرعىزستاندى مەنشىكتى ئىشلىشى بولغان. قازاقىستاننىڭ قىرعىز رەسپۇبلىكاسىنىڭ سىنداعى ەلىلىگىندە مادەنىيەت ئىستەرىن باسقارغان. ماڭغىستاۋ وىلىستىق تەلە-رادىو توبىنىڭ توراعاسى، اتىراۋ وىلىستىق دراماتەاترىنىڭ، «بايتەرەك» قوعامدىق قورىنىڭ دىرەكتورى قىزمەتتەرىن اتىقارغان. قازاقىستان رەسپۇبلىكاسىنا ەڭبەگى سىڭگەن قايراتكەر، قازاقىستان جازۇشىلار وداعىنىڭ مۇشەسى، خالىقارالىق شىڭخەس ائىتما-توۋ اتىنداعى ادەبىيەت اكادەمىياسىنىڭ اكادەمىگى، ماڭاىبەت اتىنداعى رەسپۇبلىكالىق سىلىقتىڭ يەگەرى. «قۇپيا تۇن»، «جۇلدىزدار قۇلغان جەر»، «شەر»، «جايىق جىرى» سىندى پروزالىق تارىخى-تالىمىدىق كىتاپتار، «بەيبارس سۇلتان»، «اباي — سوت»، «جاڭگىر-خان»، «ابۇتالىپ اپەندى»، «ناشاقور جايلى نوۋەللا» اتتى پىيەسسالىر جازغان. شىعارمالارى ورس، جاپون، خانزۇ تىلدەرىنە تارجمالانغان.

راقىمجان وتاربايەۋنىڭ بۇل جاڭا كىتابىنا «بەس قاسقا بەرىش-
تىڭ حىكاياسى» اتتى تارىخىي شىعارماسى مەن «سوعىستىڭ سوڭغى
بومباسى» اتتى وسىدان جارتى عاسىر بۇرىن بولغان سوعىستىڭ
سوڭغى وقتارىنىڭ ءالى كۇنگە دەيىن جارىلىپ جاتقاننى كوركەم سۆ-
رەتتەگەن اڭگىمەسى، سونداي-اق قازىرگى كۇننىڭ تىرلىك تىنى-
سىن، زامانا سۇرانىسىن، ادام تاعدىرىن ءدال باسىپ بەينەلەگەن شى-
عارمالارى ەنگىزىلدى. شىعارمالارنىڭ ءىلى كوركەم، كەيىپكەرلەردى
نىڭ مىنەزى نانمىدى، سوم تۇلعالى سومدالغان. وتاربايەۋ شىعارمالا-
رى ەلىمىز وقىرماندارىنىڭ دا قىزۇ قارىسى الۇنا يە بولاتىنىنا سەنە-
مىز.

مازمۇنى

1	 ۋىمىر زايى
25	 سوعىستىڭ سوڭى بومباسى
46	 بەس قاسقا بەرىشتىڭ چىكاياسى
106	 دۇنيە عايىپ
159	 ماحامبەت پەن پۇشكىن
190	 جايىق جىرى
208	 جالعزدىق
215	 توقتىشاق
225	 كورگەن - باققان
233	 بايتەرەك
240	 تاركى دۇنيە
252	 شايتانقارا
282	 اسپانداى اق كوبەلەكتەر

ئومىر زايا

ادامنىڭ جاستىق شاعى وتكەن جەردە جارتى جۈرەگى قالادى.
— ئۆتۈر

كۈن دە بارىپ - بارىپ باتتى. ات شالدىراتىن قياقتان دا
ادا ايتاقىرغا توقتاغان كوش قىزىل ئىگىردە سايابىر تاپتى. جۈك
ارتقان تۈيەلەردىڭ قومدارى تۇرىلىپ، ۇزاقى كۈن بورپىلداق
قۇم كەشكەن مەننىس اتتارى قاڭتارىلىپ قويىلدى. قولاپايسىز
تىگىلگەن كۈركەلەر مەن جەروشاققا اسىعەس ورناتىلعان قازان،
كەشكى تىمىققا تىك كوتەرىلگەن قويۇ تۈتىن دە بىر تۈسەندىقتى
تانتىقاندای. كوش يەلەرىنىڭ دە ماڭىنا تىڭ تىڭداپ، كۈدىكتەنە
كوز تاستاۋىنان كوڭىلدەرى كۈپتى ەكەنى سەزىلەدى. سىرت
ەتىپ سىنعان شۈپ باسى دا ۇرەي تۈغىزەنداي ەلەڭدەسە قالادى.
— تايىشقارا، اس قامدالغانشا اڭگىمەلەسە تۇرالىق، — دەپ
وسى كوشتىڭ مۇرىندىعى باققارا باي ەسىك الدىنداعى تەپسەڭگە
بەتتەدى. پاتشا تاققان تۈسپەي، ەل الستان اق، قىزىل بولپ
كەلەتىن اسكەر كورمەي تۇرغان شاقتا ەسىگىندە جۈرگەن جاندى
وڭاشا اڭگىمەگە شاقىرماق تۇرماق، سالەمىنە جۈنى تۈزۈ ەرىن
جىبىرلاتۋىن قىمايتىن ادايدىڭ ەڭ داۋلەتتى باققاراسى عوي بۇل.
«ەي، زامان - اي دەسەڭىزشى»، بۇل سوز ەكەۋىننىڭ
كۈكرەگىنەن ەكى تۈرلى تولعانسىپەن شىعادى. باققارا بولسا
«ئاڭىرىم سىلاغان داۋلەت» بابالارىمىزدان قالغان مۇرا ەدى.

جۇساندى وڭىرگە اقشاڭقان كىمىز ۋىلەردى جاعالاي تىگىپ تاستاپ، جايلاۋ قىزىغا تويماعان كۈندەر قايدا؟ اۋزىن ۇرىپ، ايامىن سىپىرعان اق ادال مال ءۇيرى - ۇيرىمەن، وتار - وتارىمەن ءبىر كوش جەردە باعىلاتىن. ءۇي ماڭىنا قوناققا ارنالغان سويىستىعى عانا ۇستالاتىن. ات كورمەسى دە ءبىر قىدىرۋ شامادا بولۋشى ەدى. ونى ەلەمەي، ءۇي بىرگەسىن ات تۇياعىنا تاپتاتىپ: «بۇل قاي اۋلەت؟ ءجون سۇراساتىن كىم بار - اۋ؟» دەپ ەلەۋرەگەن بىلۋدە بىرەۋ كەزدەسە قالسا: «ءوزى بولغان جىگىتتىڭ ءتۇپ اتاسىن سۇرامانى بىلمەيتىن نە قىلغان ءوزى ماڭگۇرتسىڭ؟» دەپ جىلىسبايدىڭ توققاراسى، جوققاراسى، باققاراسى ارىستاي بوپ، ءار وتاۋدان شىعا كەلمەۋشى مە ەدى؟ ونداعىسى اتاسىن كەمسىتكەندىكتەرى مەس، جوللاۋشىنىڭ ءجون بىلمەستىگىنە نارازى قالپى. «قاي جونىمە ءزارۋسىڭ؟» - دەيتىن كەۋدەلەپ.

— باتىرلىعىمىزدى بىلىڭىڭ كەلسە، كورشى قونعان تۇرىكپەندەردەن سۇرا، — دەپ ءبىرى قۇبىلا ءتۇستى يەگىمەن مەڭزەيتىن. «قاتىندارىنىڭ ۇرىسقانى مەن بالالارىنىڭ جىلاعانىن ءبىزدىڭ اتمىزدى اتاپ قويدىرادى».

«مىرزالىعىمىزدى ەلدەن سۇرا» - دەيتىن ەكىنشىسى.

ارقانى نۇسقاپ، توق ءپىشىن قالپى.

«بايلىعىمىزدى كۈلدەن سۇرا»، — كەلەسىسى مالى سۇ شەتتىن كەندىردى كۈلىن سىلتەيتىن، سانادا سانى جوق، قۇمدا ءزى بار كوپتىگىنە ماساتتانىپ.

مۇنى ەستىگەندە ەل اۋىپ كەلگەن جان بولماسا «ە، ءبىر كەزدەگى پاتشانىڭ وسى وڭىردەگى كوزى، اۋزىنداعى ءسوزى بولغان جارىقتىق بولسەكەڭنىڭ ءۇش ءبورىسى ەكەن عوي» دەپ

مانادان بەرگىسىن كۆپىرلىككە بالاڭ، استىنداى اتىنان دومالاڭ تۇسەر ەدى.

«بىر كىسى تاققا مىنسە، قىرىق كىسى اتقا مىنەدى» — دەگەن ەمەس پە، اكەسىنىڭ بولىستىققا قولى جەتكەن جىلدارىن ايتادى — اۋ. الدىمەن قايرىلى بولىسن ايتىپ ءوزى تۇلعالاس باي مەن بىلەر كەلگەن جاۋلباي، ادىرلى سياقتىلاردىڭ بىر قىجىلى شىندە جاتسا دا:

— ەل بىلەۋدى ەكىنىڭ بىرىنىڭ پەشەنسەنە جازباعان. قۇت دارىعان شاڭىراقتىڭ يەسى ەكەنسز، جىلەكە. ابىروىڭىز ارتا بەرسىن! بولىستىق ءمورىڭىزدىڭ بايعازىسى، — دەپ تەكتى جۇيرىگىن نە ساۋسا بۇلاق ارۋاناسىن الدىنا توساتىن. سۇراسا كەلە تۇسқан بولۇدان ساعىڭدى سىندىرمايتىن قارعا تامىرلى قاي قازاقتى تاۋىساسىڭ؟ شەتتە جۇرگەن ناعاشى، قۇدا — جەگجات، جىيەنشار دەگەنىڭىز تۇگەسىلسىن شى، كورەيىن. ءبارى دە قۇر قول ەمەس، سى — سىباعالى كەلەدى. بىراق، سۇرىنگەنىڭىزدىڭ ءوزىنىڭ نە نارسە ەكەننى انىقتاپ قارامايتىن جۇرت الكەۋدە ەمەسپىز بە؟ كوكەيلەرى ايتپاي — اق سەزىلىپ تۇرادى. «بەرەگەن قولمى الاغان». كوپى جىلى ورنىنان دامەگوي.

تورەدىگى شاي كورپەنىڭ ۇستىنە كەلگەن قوناقشاردى ءجون — جوسىعىمەن اتتاندىرىپ كىشكەنە قىزىل بەت شال وتىراتىن. كوزىنەن ەكى ەلى تاسا قىلمايتىن ءموردى قايدا ساقتايتىنىن بىر بىلسە، بايىشەسى بىلەر، وزگەسىنە جۇمباق ەدى. بولىستىق بابالارىنان قالعان مىراستاي ابدەن ەتى ۇيرەنىپ العان سولڭ قىزىق — قىزىق قىلىقتار دا شىعارعان، جارىقتىق. ءمور باستىرۋعا اكەلگەن قاعازدى ارى — بەرى اۋدارىستىرىپ

قارايتىن. جازۋىن كولدەنەڭنەن، قيعاشتاي ۇستاپ وقىعانسىپ، قاباعىن ءتويىپ، كوزىن كىلگىرتەتىن. دىلگىر بولىپ وتىرعان كىسى جاراتپايتىن ادامى بولسا: «بۇل كۇيىندە ءمور باسا المايمىن، كەرى تەكسەرىپ، تىگىسىن جانتىزىپ اكەل» دەپ شىيرىپ جىبەرەتىن. ال ءوزىنىڭ سىلاس جانىنا «بالەنشەكەڭدەردىڭ ءسوز ساپتاسى وسىلاي كەلەدى - اۋ»، — دەپ رازى پىشىنمەن قايدان العانى بەلگىسىز، بارماقتاي ءموردى قاعاز شەتىنە باسا سالاتىن. قىزىق كورىپ بالالارىنىڭ ءبىرى: «كوكەم ءموردى قويىننان الدى» دەسە، كەلەسىسى «ءماسىنىڭ قونىشىنان سۆيردى»، وزگەسى «شىقىرىنان شىعاردى» دەسە، تاجىكەلەسىپ جاتاتىن. نە دەسەڭىز دە ءمور باسۋعا قۇشتار - تىن.

تايىشقارا بولسا «سول ءمور باسۋعا جاقىندىعى ءوزىنىڭ دە، اكەمنىڭ دە تۇبىنە جەتتى» دەپ ويلادى. ءوزى ناعاشى جۇرتىنىڭ سىكە وڭتايلىعى دارىدى ما، نە كىندىكتەن جالعىز بولىپ ەركىن وسكەندىكتەن بە، جاستايىنان العىر - دى. بالا كەزىندە، «قاي كەزدەن بەرى كىسى ەسىگىندە كىرىپتار بولىپ كەلمەز؟» دەپ سۇرايتىن. ءجۇن شەكپەننىڭ ەكى ەتەگى دەلەڭدەپ، ءومىرى جىلقى باعدۇدان باسقانى بىلمەگەن اكەسى شوقشا ساقالىن ساۋمالاپ: «ماشقارادان بەرى» دەيتىن كوپ ويلىنىپ جاتپاستان. — ماشقار دەگەنىمىز نە؟ — دەيدى ەكى كوزى شوقتاي جانعان كەكىلدى قارا دومالاق بالا ۇزەڭگىدەن ايرىلماعان كۇيى. — سان جەتپەس دەگەنىم عوي، — دەپ اقتالاتىن سوندا مومىن پەندە.

— قاشان ءوز الدىمىزعا بولەك شىعامىز؟
— سەن ەر جەتكەسىن، شىراعىم، — دەپ اتىن تەبىنىپ

قالىپ، جەلە جونەلەتنى.

— جىل ون ەكى اي جىلىسبايدىڭ بالالارىنىڭ جىلقىسىن باققاندا لاتىنى ءبىر قوتىر تاي، ونى قاراشا كەلىسمەن سوعىمعا جىعامىز. قىستاي اش وزەككە تالشىق ەتىپ، ناۋرىز كوجەگە ازەر بىلگەمىز. الا جازداي تاغى تاقىل - تۇقىل، اقسىراپ وتىرعانىمىز. تايشى جاننىڭ ەرجەتىپ كەلە جاتقانى مىناۋ، — دەپ شەشەسى كەيدە نالىپ سويلەر ەدى. ءوزىنىڭ ءومىرى ءجونى ءتۇزۋ شۇيكە سوزىپ، كۇيەۋىنىڭ قىمىسىنباي توپقا كىرمەگەننە قاپالانا ما؟ بولماسا باي بالالارىنىڭ بەسىكتەن بەلى شىقپاي جاتىپ، اتاستىرىلاتىن كورىپ، جالعىز بالاسىنىڭ بولاشاعىنان مازاسىزدانا ما، كوبىنە رەنجۋلى جۇرەتنى. اكەسى سول جايىىراقات قالپى:

— قاتىن، «العىسپەن ەر كوگەرەر» — دەپ بەكەر ايتىلماعان، — عۇرپىمىزدا «ءاي، كاپىر» اتىبادىق. ءتۇبى ءبىر ءجونى بولار. بايەكەڭ ەلەپ - ەسكەرەم دەدى ەمەس پە؟ — دەپ جامان جاپپاسىنىڭ كەرەگەسىنە ارقاسىن سۇيەي تۇسەتنى. سول ەلگەزەك قاناتشىل جان ات جالىن تارتىپ مىنە دۇنيەدەن وزدى.

اكە قاتىن مويىنىنا جۇكتەگەندەردىڭ ءبىرى — وسى باققارا. كەمپىرشۋاقتى كوكتەمنىڭ ءبىر كۈنى اكەسى ادەتىنشە ساياقتاردى قاقپايلاپ، جىستىرىپ جۇرسە كەرەك. ورسىتە جۇرگەن بۇعان اتىنىڭ ەكى قاپتالىن اق كوبىك قىلىپ، ءامىرالى باي اۋلىنىڭ ءبىر جىگىتى كەلىپتى. كەلە ەنتىگىن باسپاستان: — ءاي، جىلقىشى، بولس ەكەڭ اۋلىندا ما؟ — دەدى اتىن ويقاتىتىپ.

— تاڭەرتەڭ مەن شىققاندا كۇيمەسى ورنىندا تۇرعان.

— مەن كۈيمەنى مەس، جىلەكەڭدى سۇراپ تۇرمىن.
— بولسەكەڭ سوڭغى كەزدە كۈيمەسىزەشقايدا شىقپايدى.

— ئىلماش، پەسرى بارما قاسىندا؟
— بىر ئاقىيالى تاتاردى كۈرەتنەك، قازىر قاراسى باتتى.
— ولاي بولسا مەنى بولسەكەڭنىڭ ۋىيىنە باستاپ بار.
تەننى شارۋامەن كەلمەن، — دەپتى الگى جۈزىندە زىمىيان كۈلكى ويناپ.

— جىلقىنى تاستاپ بارا المايمىن. بىيىلى جايلاۋىن سىلتەپ جىبەرەيىن، — دەگەن كەن، كۈنەتنە تۈرى كۈرىنەپتى.
— مەنمەن بىرگە باراسىڭ. قايمىقپا. بۇيرسا باعلاننىڭ ۋىزەتنە تۈيىپ، قىمىز ئىشپ قايىناسىڭ، — دەپ قوقاڭ - لوقىسى مەن قولقاسىن قاتار قويىپتى. اقىرى بولماعىسىن كەلسىپتى. الدە ايتقان ئىشپ - جەمىنە قىزىقتى ما، نە قىزىقتىڭ بىرى قىزىر دەپ جىگىتكە سەنگەندىكى مە، ول اراسى بەلگىسىز.

بارسا جىلىسباي بولسە بىر - كى اۋىل شالىمەن اڭگىمە - دۈكەن قۇرىپ، سۈرى قازى قوسىپ پىسكەن باپتى قىمىزدى سىزدىقتاتا سىمىرىپ وتىرەكەن.

سۈزدەرىنىڭ باعىتى الدە كۈزەمدە وتەتن بولسە سايلاۋى ھاقىندا بولسا كەرەك. ەسەن - ساۋلىقتان سوڭ جولاۋشى جىگىت جۈننىن ايتىپتى. ۋىزىن «ئامىرالى بايدىڭ تۇعان جىيەنمەن» دەپ تانىستىرىپتى. ئاھاشىسىنىڭ «مەن بولسە سالەم ايت» دەگەن تەننى شارۋاسى بار كۈرىنەدى.

— جەر اياغى اللىس. مىنا جىلقىشى بولماعاندا اداسىپ، كەرى قايتىپ كەتۈم كادىكەدى، — دەگەندى سۈھبات اراسىندا

قىستىرا كەتپىتى. بولس «،» بۇل ءوزىمىزدىڭ جىڭىت» دەپ
اكەسىنە سوندا نازار اۋدارىپتى. مانادان بەرى ەكى تىزەسىن قايدا
سىدىرارىن بىلمەي تىپىرشىپ وتىرعان اكەسى الگى ءسوز دەمەۋ
بولدى ما، ەركىندەۋ جايلاسپتى.

— ءامىرالى شارۋاسى شىقسا ءوزى كەلۋشى ەدى، نە سالەم
ايتتى؟ — بولس بايدىڭ جىيەنىنە سىناي قاراپتى.

— ناعاشىم ۇيىندەگى تويىعانىم جەڭشەمىز كوپتەن بەرى
سىرقات ەدى. تاۋسىلمايتىن كەكرىك بولپ كەلگەن دەرتتىڭ
سوڭى بەزىگەككە ۇلاستى. ەلدىڭ ەم - دومنان جاردەم بولار
مەس. ەندى ۇلكەن شاھارعا اپارىپ قايتقالى وتىر. سول ساپارعا
قارجى، پۇل بولسىن دەپ، بازارعا ءبىر ازداغان مال دا
ايداماقشى. ايتەۋىر شىبىن جانعا شىپا بولما دەگەن دالباسا
كوڭىل - داعى. سىزگە سالەم ايتىپ، «ءوزى وسى بولسقا
قاراستى پەندە الدىندامى تۇياعى ورىستەگى بۇيرىمىستى مالى»
دەگەن كۋالاندىرعان قاعاز سۇراتا جىبەردى. سىزگە ابەكەڭنىڭ
ءوزى كەلتەن دە ەدى. ۇيىندە اۋرۋى بار، ءارى ۇزىن جولىڭ
ۇستىندە وتىرعان سولڭ ءجىپسىز بايلاندى، — دەپ كەلگەندەگى
شارۋاسىنىڭ ءتۇبىن قاعا سالىپتى.

العاشقى دا، — كىسى جۇمساپ، سالەم ايتىپ، مەنىمەن
شەن تەڭەستىرگىسى كەلە مە، تىراق نەمەنىڭ، — دەپ
كىدىلەنىپ قالسا دا جىيەنى جىلى - جىلى سويلەگەن ساپىن بولس
تا ءجىبىپتى. ءبىر كەزدە وزىمەن بولسىتىققا تالاسقان، جەر ايعى
الشاق جاتقان ايتۋلى بايعا ايتۋلى بايدىڭ مۇنىڭ بولسىتىعنىڭ
ادامى ەكەنىن دالەلدەيتىن قاعاز سۇراتقاننى ەستىگەندە
مەيىرلەنىپ، شاقشا باسنى ءالسىن - ءالسىن يىزەي بەرىپتى.
سونىڭ اسەرىنەن بولسا كەرەك، جىلقىشىسىنىڭ دا زەرەڭىنە قول

جالعاپ جىبەرىپتى.

— كەلگەن شارۋاڭ ورنىدى، شىراغمى. الايدا پىسر تاتار
ۋاقىتشا رۇخسەت الپ ەلىنە كەتتى. ەندى قايتتىك، — دەپ
قىنالىس تانتىپتى.

— بولس ەكە، ساقىتىق تا قورلىق جوق دەپ الگى ايتقاننىڭ
بارىن وقىعان بىرەۋگە قاعازعا تۇسىرتىپ باي ەكەڭ بەرىپ
جاتقان. — جىيەن جىگىت ەتەكتەي قاعازدى بولسىنىڭ الدىنا
تاستاي سالىپتى. — ئوزىڭىز تانىسىپ، ئىچىنا قارارسىز.

— بولس بۇكتەۋىن جازىپ، وزىنە ەتەنە ادىسكە كوشىپتى.
ارى - بەرى اۋدارىپ، تاماعىن قىرناپ، كوزىن جۇگىرتىپتى.
— ئىم، بازارعا بلعى سەمىزىنەن ايداعالى وتىر عوي،
جون، جون، — دەپ ئېىر توقتاپتى. — قىيىن بولغان ەكەن،
اۋرۇ باتپانداپ كىرىپ، مىسقالداپ شىعادى دەگەن. . .

— ناعاشىم وسى شارۋانى رەتتەپ كەلگەسىن سىزگە كۈزەم
الدىندا ارنايى سوعامىن. جاقسىلىعى قارىمتاسىز قالمايدى، —
دەدى.

— قولدان كەلگەن كۈمەك اياۋسىز. جورىقاندا جولى
بولىپ، بايىشە سالاۋاتتانىپ كەتسىن.
كوڭىلىدى وتىرعان بولسى مورمەن بارماعىن قوسا باستى.

* * *

جاز جايماشۋاعى، جايلاۋ قىزىعى تاراپ، ەل قىس دەگەن
كارى قۇداننىڭ بار ەكەنىن ەندى ەسىنە تۇسىرە باستاعان شاق.
وسىنداى كۈندەردىڭ بىرىندە بولسقا ويازدان «تەز جەتسىن»
دەگەن حابار تىدى. «الداعى سايلاۋدىڭ قامى شىعار. ايتپەسە،
وياز مۇنشا ما سۇت شاقىرتپاس ەدى» دەپ ويلاعان جىلىسباي
كۈسم شەككەن كۈيمەدە كەلە جاتىپ. سوڭعى سايلاۋدىڭ دا

ابىگەرى از بولماغان. جەمە - جەمگە كەلگەندە ورتاغا سالغان كىسىنىڭ وتىمىدىلىكى مە، الدە ەسەپسىز شاشىلغان داۋلەتتىڭ ارقاسى ما، توپ شىنىدە مۇنىڭ ابى وڭىنان تۇپ، ماڭدايى جارقىراپ شىعا كەلگەن. سونان بەرى ويازنىڭ دا كەڭسەسىندەگى قاعاز باستى مىرزالاردىڭ دا بۇعان دەگەندە قاباعى وڭ. ەل ەشى بولغان سولڭ داۋ - داماپسىز، قۇغىن - سۇرگىنسىز تىنىش تۇرا ما؟ البەتتە، الدىنا ادلىدىك سۇراپ تا، اراشا سۇراپ تا كەلگەندەر بولغان. تورەلىگىن ايتقان. قايسىبىرى جادىندا ەجۇرسىن. . . «جىلەكەڭ بارا بەرگەنشە پارا بەر، سوندا ەسوزىڭدى سويلەتەسىڭ» دەيتىن كورنەدى. ەل شىنىدەگى اۋزى ساسىق الدە - كىمدەر. سوندايلاردىڭ ەبىرى ۇستىنەن قۇدالانىپ جۇرمەسە؟

«وندايىلار تابىلسا بەكەر شالاپىن شاپقاماسىن. سول پارانى ولار ماعان بەرسە، مەن ويازعا ۇستاتامىن. ەداتى جەتسە، داۋلاپ كورسىن ويازدان» دەپ ەبىر تاناۋىمەن وسقىرىندى. تاق ەبىر داۋكەستىڭ بەتىن قايرىغانداي.

وزىنە كوپتەن تانىس قالاعا كىرە ات باسىن ەڭسەلى اق ۇيگە بۇرعىزدى. بۇرىن دا كەلگەن سايىن الدىمەن تاتار تامىرىنىڭ ۇيىنە تۇسەتىن. قاشان كەلسە دە:

— يىسانبىسىز، مىرزا، — دەپ بايەك بولپ، بايىشەسى الدىنان شىعاتىن. سول كەش مونشا جاقىتىرىپ، سىتىققا ابدەن شابىناتىن. ەاردايىم قىر ەلىنىڭ جىناغان ەجۇن - جۇرقاسىنىڭ كۇيىن كۇيتتەۋمەن جۇرەتىن ەۋى يەسىمەن ەار جايدىڭ باسىن شالىپ، ارقانى كەڭگە سالىپ وتىرساتىن. بۇل جولى ونداى جايىپىراقتىق بولمادى. ويازنىڭ الگى حابارىنان سولڭ ەار جەرگە ەبىر تۇستەنىپ جۇرۇگە يەنىپ، ات باسىن كوزدەگەن جەرىنەن

مۇسەر - اق بىلىكتى. مۇنى كورگەندە ويازىنىڭ انشەيىندە گىمىدى
شەگىر كوزدەرى كۆلىمىدەپ، سۇستى مۇڭى جىلىپ سالا
بەرمەدى. قايتا:

— ۱، ارىزدانغىش مىقتى كەلدىڭ بە؟ — دەپ وتىرعان
ورىننان اقرا كوتەرىلدى. ەشتەڭنىڭ مان - جايىن
تۇسىنبەگەن جىلىسباي:

— ەسەن - ساۋ كەلدىم، مىرزا، — دەپ قاپەلىمدە
ابىرجىپ قالدى.

مىنا قاعازداق مۇسەر مەن بارماقتىڭ وزىڭدىكى ەكەنەن
مويىندايسىڭ با؟ — دەپ كوش قۇلاش قاعازدى بەتنە بۇلعاپ،
ساقالىن مۇسەرەز جەلپىلدەتتى.

ويازدىڭ كەلگە تۇستەن بۇراداي شابىنعان تۇرىنەن
شوشىنعان بولس:

— ھاق، تاعالانىڭ قايرىمدى مۇبەتى - ۋ. وزىمدىكى،
البەتتە، وزىمدىكى، — دەپ مەشكىتەي بەرگەن.

سول - اق ەكەن ويازىنىڭ ۋىزىنان اق مۇت كىرىپ، كوك
مۇت شىقسىن.

— گەنەرال گۇبەرناتورغا نە دەپ جازعانىڭدى بىلەسىڭ بە،
وڭباغان؟ — دەپ مۇنى تاپتاپ كەتەردەي تەپسىندى.

قوللىنداق قاعازىنىڭ ورتا تۇسىنا كوز جۇگىرتكەن وياز
سىدىرتا جونەلدى. «وياز پەتر دەنيسوۋ ەلدەن المى جىنايدى،
ايتالىق، قارىمىساق بايدان ون جىلقى، مەنەن قىرىق سەكتىڭ
اقشاسىن الدى، ەلگە شىققاندا داۋلى سىتەردى دۇرىس شەشىپ
كورگەن ەمەس...»

بولسىنىڭ ساسقاننان كوز الدى تۇمانداتىپ، تىزەسى
قالتىردى. قورقىنىشتان ارقاسىنا كىرىپى ۋانغانداي